

Henryk Czajka

POWIATOWE KASY OSZCZĘDNOŚCI W II RZECZYPOSPOLITEJ NA PRZYKŁADZIE KASY OSZCZĘDNOŚCI W KRASNYMSTAWIE

Powiatowe kasy oszczędności, jako instytucje finansowe związków komunalnych (samorządów) działały w oparciu o statuty kas. Statuty kas zatwierdzał minister spraw wewnętrznych, publikowano je w dzienniku urzędowym woj. lubelskiego¹. Kasy oszczędności miały na celu ułatwienie ludności bezpieczne i korzystne lokowania oszczędności, na dobrym oprocentowaniu oraz udostępnienie taniego i dogodnego kredytu. Były powiatowymi instytucjami użyteczności publicznej. Fundusze kasy przechowywane i zarządzane były oddzielnie od funduszy powiatowych związków komunalnych. Za całość i bezpieczeństwo funduszy kas oszczędności oraz wypełnianie jej zobowiązań odpowiadał powiatowy związek komunalny, całym swoim majątkiem oraz własnymi dochodami. Wszystkie nowo powstałe kasy miały identyczny kapitał zakładowy - 50 000 zł, wyłożony przez powiatowe związki komunalne w formie darowizny. Minimalny kapitał założycielski był określony w wytycznych Ministerstwa. Niniejszy artykuł powstał m.in. w oparciu o statut Powiatowej Kasy Oszczędności w Krasnymstawie oraz cenny protokół z jej lustracji.

Zarząd kasy oszczędności składał się z 6 członków i dyrektora kasy, wybieranych na 3-letnią kadencję przez sejmik powiatowy. Trzech członków zarządu sejmik wybierał ze swojego grona, zaś pozostałych mógł wybrać zśród obywateli powiatu, mających bierne prawo wyborcze do rady miasta, względnie gminy. Członkowie zarządu wybierali (z własnego grona) przewodniczącego i zastępcę. Ponadto zarząd powoływał dyrektora kasy. Wybór przewodniczącego, zastępcy zarządu oraz dyrektora kasy podlegał zatwierdzeniu przez przewodniczącego wydziału powiatowego. Członków zarządu wybierano na okres 3 lat, przy czym 2 z nich ustępowało po roku, według kolejności dat wstąpienia do zarządu. Po pierwszych 2 latach funkcjonowania zarządu, 2 członków ustępowało w drodze losowania. W razie dobrowolnej rezygnacji członka zarządu, śmierci lub z innych ważnych powodów, dokonywany był wybór uzupełniający. Zarząd reprezentował kasę oszczędności we wszystkich jej najważniejszych sprawach i kierował interesami kasy, a mianowicie:

- a) określał maksymalne wysokości wkładów,
- b) określał stopę oprocentowania wkładów,
- c) określał terminy wypłat i wypowiedzeń,
- d) decydował o sposobie lokowania oszczędności,
- e) określał wysokość pożyczek, stopę ich oprocentowania oraz warunki spłaty,

¹ Statut Kasy Oszczędności Powiatu Zamojskiego był zatwierdzony przez ministra spraw wew. reskryptem z dnia 18.06.1927 r. nr L.S.G. 2697/27. Dz.Urz.W.L. nr 38, poz. 394.

- f) w razie konieczności podejmował uchwałę w sprawie podwyższenia funduszu rezerwowego,
- g) decydował o sprzedaży i zastawie papierów wartościowych.

Zarząd czuwał, aby wszystkie czynności kasy wykonywane były zgodnie z przepisami statutu oraz z obowiązującymi ustawami. Ponadto redagował regulaminy i przepisy wykonawcze, określające sposób załatwiania interesów oraz różne operacje kasowe. Zarząd sprawdzał stan kasy i stan funduszy oraz przedkładał wydziałowi powiatowemu wszelkie sprawozdania z przeprowadzanych kontroli (np. z kontroli bilansów miesięcznych lub rocznych). Zarząd układał roczny budżet kasy i przedkładał go wydziałowi do zatwierdzenia. Uchwalał konieczne wydatki nadzwyczajne nie przewidziane w budżecie kasy, z jednoczesnym złożeniem stosownego sprawozdania dla wydziału powiatowego.

Przewodniczący zarządu lub jego zastępca, czuwał nad prawidłowym tokiem prac zarządu i prawidłowym wykonaniem uchwał. Reprezentował kasę oszczędności na zewnątrz, występował w jej imieniu w stosunku do władz i osób prywatnych. Podpisywał również w imieniu zarządu wszelką korespondencję. Dokumenty dotyczące zobowiązań kasy, jak również plenipotencje były podpisywane przez przewodniczącego zarządu (lub zastępcę) i dyrektora kasy. Posiedzenia zarządu odbywały się co najmniej raz w miesiącu, a w razie potrzeby częściej. O terminach posiedzeń oraz planowanym porządku obrad, z reguły był powiadamiany przewodniczący wydziału powiatowego. Uchwały zarządu zapadały zwykłą większością głosów, a w razie równości głosów rozstrzygał głos przewodniczącego. Przewodniczącemu wydziału powiatowego przysługiwało w terminie miesięcznym prawo sprzeciwu i wstrzymania wykonania uchwały zarządu. Każda podjęta uchwała była zapisana w protokole z posiedzenia zarządu, który podpisywali uczestnicy obrad. Dla prawomocności podjętych uchwał, niezbędna była na posiedzeniu obecność przewodniczącego lub zastępcy i przynajmniej 3 członków zarządu. W razie zgłoszonego sprzeciwu przez przewodniczącego wydziału, zarząd miał prawo w ciągu 2 tygodni wnieść odwołanie do sejmiku. Do wniesionego i uzasadnionego odwołania, dołączano protokół z posiedzenia, na którym podjęto sporną uchwałę.

Wprowadzanie w życie uchwał i zarządzeń zarządu, prowadzenie i nadzorowanie bieżących czynności kasy należało do dyrektora kasy. Dyrektor kasy sprawował nadzór nad pracą wykonywaną przez urzędników kasy. Czuwał by urzędnicy przestrzegali statutu kasy, regulaminów i instrukcji służbowych wydawanych przez zarząd. Sprawdzał prawidłowość prowadzonej rachunkowości i stanu kasy. Sporządzał dla zarządu sprawozdania miesięczne lub roczne o stanie kasy oraz wnioski dotyczące lokat i pożyczek oraz wnioski dotyczące spraw administracyjno-gospodarczych kasy. Ponadto dyrektor kasy wykonywał inne wszelkie obowiązki, jako przełożony oraz jako członek zarządu kasy.

Czynności kasy oszczędności były wykonywane przez urzędników, według instrukcji wydanej przez zarząd i pod bezpośrednim nadzorem dyrektora kasy. Pracowników kasy mianował na wniosek zarządu przewodniczący wydziału, na podstawie art. 44 dekretu o tymczasowej ordynacji powiatowej z dnia 4 II 1919 r. Pod względem zajmowanych stanowisk służbowych, wynagrodzenia, prawa do emerytury lub zapomóg - pracownicy kasy zrównani byli z urzędnikami powiatowych związków komunalnych. Podlegali bezpośrednio

dyrektorowi kasy, w oparciu o przepisy i regulaminy wydane przez zarząd oraz statut kasy. Od pracowników kasy, włącznie z dyrektorem władza nadzorcza mogła zażądać złożenia kaucji, poręczenia lub zabezpieczenia w innej formie. Przy opisie funkcjonowania kasy, posłużono się protokołem z rewizji dokonanej w Kasie Oszczędności Powiatu Krasnostawskiego w Krasnymstawie przez rewidenta Władysława Szyszczyńskiego, ze Związku Miejskich i Powiatowych Kas Oszczędności w Warszawie². Lustrację rozpoczęto 28 XI 1930 r., po uprzednim porozumieniu się z przewodniczącym wydziału powiatowego Kazimierzem Fiałą, co do czasu i zakresu lustracji. Lokal kasy znajdował się przy ul. Lubelskiej 2 w Krasnymstawie, na pierwszym piętrze w domu należącym do Anny Korczak. Składał się z przedpokoju, dużego pokoju, który stanowił jednocześnie salę operacyjną i biuro. W skład lokalu wchodziło dodatkowo mieszkania dyrektora kasy (2 pokoje z kuchnią). Czynsz dzierżawny za pomieszczenia kasy wraz z mieszkaniem wynosił 1800 zł rocznie³. Kasa funkcjonowała w oparciu o statut dostosowany do wymogów rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 13 IV 1927 r.: *O komunalnych kasach oszczędności*⁴ oraz rozporządzenia wykonawczego z dnia 16 III 1928 r. zatwierdzony zarządzeniem wojewody lubelskiego z dnia 16 XI 1928 r.⁵ Rada kasy została wybrana przez sejmik powiatowy 23 II 1929 r. w następującym składzie: 1) Wincenty Kociuba – prezes spółdzielni „Rolnik” w Krasnymstawie, 2) Jan Kotarski – rolnik, 3) Stanisław Bojarczuk, 4) Wojciech Wróbel, 5) Andrzej Buszowski, 6) Michał Kozyrys – członek rady nadzorczej spółdzielni „Rolnik”⁶.

Na posiedzeniu rady kasy w dniu 5 IV 1929 r. w tajnym głosowaniu wybrano na przewodniczącego rady Wincentego Kociubę, a na zastępcę Jana Kotarskiego. Rada kasy powołała naczelnika kasy (zarząd jednoosobowy) Michała Pachlę, który był jednocześnie dyrektorem kasy oraz jego zastępcę Piotra Zajceffa – kasjera wydziału powiatowego. Nowe władze przejęły majątek kasy protokołem zdawczo-odbiorczym, obejmującym zbiorowe pozycje bilansu sporządzonego na dzień 1 V 1929 r. Regulamin dla rady i zarządu kasy został uchwalony przez radę kasy, na posiedzeniu w dniu 5 IV 1929 r. Na tym również posiedzeniu uchwalony został preliminarz budżetowy na 1929 r., zatwierdzony przez wydział powiatowy w dniu 23 IV 1929 r. Z uwagi na fakt, że zarząd kasy był jednoosobowy, rada zastrzegała sobie prawo podejmowania decyzji w zakresie udzielanych kredytów. Wyjątek stanowiły jedynie wypadki zasługujące na szczególne uwzględnienie, w których stosownie do uchwały rady kasy (z 31 VIII 1929 r.), decyzję mógł podjąć przewodniczący rady wspólnie z naczelnikiem zarządu. Jednak ich decyzje musiały być osobno protokołowane, jak wynika ze statutu kasy. Rewident stwierdził, że protokołów takich w księdze

² Archiwum Państwowe w Zamościu, Wydział Powiatowy w Krasnymstawie, syg. 71, s. 1, protokół z lustracji przeprowadzonej w Komunalnej Kasie Oszczędności powiatu krasnostawskiego przez Władysława Szyszczyńskiego rewidenta Związku Miejskich i Powiatowych Kas Oszczędności w Warszawie, na podstawie delegacji z 26.11.1930 r. Nr 1643/30.

³ Ibidem.

⁴ Dz.U.R.P nr 38, poz. 339.

⁵ Dziennik Wojewódzki, nr 24 z dnia 22.03.1929 r.

⁶ Archiwum Państwowe w Zamościu, Wydział..., op.cit.

posiedzeń rady nie było, zaś księgi postanowień naczelnika zarządu nie prowadzono⁷. Protokoły z posiedzeń samej rady były poprawnie sporządzane i przechowywane. Rewident nie miał tu żadnych zastrzeżeń.

Członkowie rady kasy pobierali diety w wysokości 10 zł za każde posiedzenie oraz zwrot kosztów przejazdu, według norm uchwalonych dla członków sejmiku powiatowego. Przewodniczącemu rady - niezależnie od wypłacanych diet - rada kasy dodatkowo przyznała wynagrodzenie: za 1928 r. w kwocie 400 zł, a za 1929 r. 600 zł z zysków wypracowanych przez kasę. Obie wypłaty zatwierdził sejmik powiatowy. Rewident podważył zasadność wypłaconych przewodniczącemu dodatkowych wynagrodzeń, gdyż były one sprzeczne ze statutem kasy oraz z § 9 rozporządzenia ministra spraw wewn. i ministra skarbu z dnia 26 III 1928 r.: *O uposażeniu pracowników umysłowych*.

W okresie od 20 VI 1928 r. do dnia rozpoczętej rewizji, kasa była czterokrotnie kontrolowana przez komisję rewizyjną sejmiku powiatowego (17 VII 1929, 17 III, 16 V i 4 VIII 1930 r.) oraz w dnia 25-26 X 1929 r. przez delegata wojewody lubelskiego⁸. Niezależnie od powyższych kontroli, rada kasy raz w roku (zawsze 31 grudnia) przeprowadzała własną rewizję kasy.

Kasa prowadziła obsługę lokat na rachunkach indywidualnych członków oraz udzielała pożyczek. Głównie dla rolników i rzemieślników, rzadziej dla osób fizycznych. Każdy ubiegający się o pożyczkę składał podanie o udzielenie pożyczki, w którym podawał: przeznaczenie pożyczki, informacje dotyczące własnego stanu majątkowego oraz poręczycieli. Wzory podpisów poręczycieli, poświadczal miejscowy urząd gminy. Podania zapisywano według kolejności zgłoszeń do księgi: *Kontrola zgłoszeń o pożyczki* i następnie przekazywane radzie kasy w celu podjęcia decyzji. Swoją decyzję rada kasy wyrażała adnotacją ołówkiem na podaniu, podając wysokość udzielonej pożyczki lub informacji o odmowie udzielenia pożyczki. W wyjątkowych sytuacjach (o czym wyżej) decyzję podejmował tylko przewodniczący rady z naczelnikiem kasy. O przyznaniu lub odmowie udzielenia pożyczki oraz o jej wypłacie, dokonywano adnotacji w księdze kontroli zgłoszeń. Wpłata pożyczki następowała w miarę posiadanej gotówki w kasie oraz według kolejności zgłoszeń. Podania rozpatrywano na posiedzeniu rady kasy. Zgłoszenia zszywano i oprawiano. Na okładce umieszczano datę i kolejny numer posiedzenia rady⁹.

Na dzień 28 XI 1930 r. stan kasy przedstawiał się następująco: w gotówce było 7909,01 zł oraz 115,10 zł w niezrealizowanym przekazie pocztowym. Stan kasy był zgodny z saldem wykazany w księdze kasowej i z dziennikiem głównym. Oprócz tego w kasie znajdowało się:

- 1) 6 akcji Polskiego Banku Komunalnego na sumę 3800 zł,
- 2) książeczka z wkładem nr 7/1489 Zakładu Ubezpieczeń od Wypadków we Lwowie na kwotę 23 530,42 zł,
- 3) książeczka z wkładem nr 1 Gminnej Kasy Pożyczkowo-Oszczędnościowej w Rybczewicach na kwotę 15 000 zł,

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

- 4) książeczka z wkładem nr 97 Gminnej Kasy Pożyczkowo-Oszczędnościowej w Czajkach na kwotę 15 000 zł,
- 5) 15 weksli in blanco z Gminnej Kasy Oszczędnościowo-Pożyczkowej w Turobinie na kwotę 15 000 zł,
- 6) jeden weksel in blanco wydziału powiatowego w Krasnymstawie na kwotę 10 000 zł,
- 7) jeden weksel in blanco wydziału powiatowego w Krasnymstawie na kwotę 20 000 zł,
- 8) dwa weksle in blanco na kwotę 10 000 zł wystawione przez Spółdzielnię Rolno-Handlową „Rolnik” w Krasnymstawie oraz 10 weksli In blanco wystawionych przez klientów „Rolnika” i przez spółdzielnię żyrowane na łączną kwotę 29 100 zł,
- 9) jeden weksel in blanco wystawiony przez Powiatową Komisję Przynależności Młodzieży Wiejskiej w Krasnymstawie na kwotę 9 000 zł,
- 10) 240 weksli in blanco i jeden list przewozowy nadesłany do inkasa na kwotę 82 703,90 zł,
- 11) 32 weksle przeterminowane a niezaprotestowane na kwotę 19 950 zł,
- 12) 350 weksli dyskontowych na zabezpieczenie wydanych pożyczek na kwotę 79 753,16 zł,
- 13) 284 weksle zaprotestowane na kwotę 55 400,40 zł,
- 14) 386 weksli bez daty lub z datą wypełnioną ołówkiem na kwotę 38 572,15 zł,
- 15) 162 skrypty z zabezpieczeniem pożyczek wydanych na ogniotrwałe pokrycie dachów na kwotę 103 088,61 zł,
- 16) 17 skryptów na wydane pożyczki na sekcję maszynową na łączną kwotę 54 791,05 zł,
- 17) 17 polis ubezpieczenia ziemiopłodów zdeponowanych w kasie (cesja), w związku z udzieleniem pożyczek pod rejestrowy zastaw zbóż¹⁰.

Gotówka, weksle i inne dokumenty znajdowały się co prawda w szafie ogniotrwałej, ale zarząd kasy zaniedbał obowiązku wykupienia stosownego ubezpieczenia, tak więc przechowywane tam walory nie były ubezpieczone.

Księgowość kasy prowadzona była w systemie amerykańskim, której podstawą był prowadzony „dziennik – główny”. Operacje kasowe, na zasadzie asygnacji cyfrowych zapisywane były codziennie w książce kasowej i dzienniku głównym. Operacje memoriałowe szczegółowo wpisywane były na zasadzie dowodów na luźnych arkuszach, z których na koniec roku tworzoną oprawioną księgą memoriałową. Z tych arkuszy, operacje memoriałowe codziennie, szczegółowo przenoszone były do dziennika – głównego. Ponadto prowadzono szereg ksiąg pomocniczych, w których zapisywane były różne operacje z uwzględnieniem dziennika – głównego. Kasa nie prowadziła rejestru imiennego dłużników i poręczycieli oraz księgi pobranych i wpłaconych procentów i prowizji, co według rewidenta było poważnym uchybieniem. Natomiast nie stwierdzono zaległości w księgowaniu operacji kasowych, a wszelkie księgi prowadzone były starannie.

Kasę uruchomiono z własnym kapitałem początkowym w wysokości 50 000 zł, który ciągu 1929 roku został podniesiony do 70 000 zł. Z osiągnię-

¹⁰ Ibidem.

niętych zysków utworzono w 1929 r. fundusz rezerwowy w kwocie 2425,67 zł oraz fundusz amortyzacyjny w kwocie 330 zł¹¹.

Działalność kasy opierała się na głównie na tzw. operacjach biernych i operacjach czynnych. Operacje bierne to:

– kredyty udzielone kasie – na dzień 30.11.1930 r. kasa była zadłużona na kwotę 621 841,35 zł z tytułu pożyczek: w kwocie 608 341,35 zł zaciągniętej w Polskim Banku Rolnym, przeznaczonej na:

- a) pożyczki na zboże selekcyjne – łącznie na kwotę 68 645 zł,
 - b) pożyczki na sekcje maszynowe – łącznie na kwotę 49 984,40 zł,
 - c) na ogniotrwałe krycie dachów – łącznie na kwotę 87 598,41 zł,
 - d) na cele ogólne – łącznie na kwotę 129 763 zł,
 - e) na zakup nawozów sztucznych – łącznie na kwotę 53 180,04 zł,
 - f) na zakup maszyn – 19 371,30 zł,
 - g) na rejestrowy zastaw zboża – na kwotę 199 803,20 zł.
- 2,5 letni kredyt z Banku Gospodarstwa Krajowego dla rzemieślników w kwocie 13 500 zł.
- kredyt redyskontowy – kredyt został przyznany kasie w formie redyskonta weksli przez następujące banki:
- a) Polski Bank Komunalny – 75 000 zł,
 - b) Bank Gospodarstwa Krajowego – 20 000 zł¹².

Do operacji biernych zaliczano również wkłady na książeczkach oszczędnościowych, których na dzień 30.11.1930 r. było w kasie na kwotę 85 280,95 zł. W tej kwocie mieściły się również lokaty: Banku Gospodarstwa Krajowego na kwotę 5 000 zł oraz Zakładu Ubezpieczeń od Wypadków we Lwowie na kwotę 23 530,42 zł. Czyli rzeczywiste wkłady osób fizycznych wynosiły łącznie 56 750,53 zł, ulokowane na 2093 kontach. Wkładów powyżej 100 zł było 17 (najwyższy wkład wynosił 2500 zł), resztę stanowiły drobne oszczędności pochodzące przeważnie z potrąceń stosowanych podczas udzielanych pożyczek. Prawie 75% wkładów należało do okolicznych rolników, którzy stanowili największą grupę petentów¹³.

W ocenie rewidenta, kasa nie przejawiała zaangażowania w promowaniu akcji zakładania lokat oszczędnościowych. Lokaty stanowiły jedno z ważniejszych i najkorzystniejszych dla kasy źródeł finansowania operacji czynnych (udzielanie pożyczek). Stopa procentowa wkładów oszczędnościowych wynosiła 7 do 10 % w skali roku.

Operacje czynne kasy polegały na udzielaniu pożyczek. Udzielane były przeważnie rolnikom na: zakup nawozów, zakup zboża selekcyjnego, narzędzi rolniczych, ogniotrwałego krycia dachów, rejestrowy zastaw zboża itp. oraz na środki obrotowe gospodarstw rolnych. W bilansie brutto na dzień 30.11.1930 r., udzielone pożyczki stanowiły łącznie kwotę 878 824,97 zł.

Na tę kwotę składały się następujące pożyczki:

¹¹ Tamże.

¹² Uprawnienia kasy do zaciągania pożyczek na podstawie poręczenia swojego związku komunalnego opierały się na zezwoleniu wydanym przez Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Skarbu z dnia 13.04.1929 r. nr L.SG. 2025/2.

¹³ Ibidem.

- 1) wydane 17 osobom pod rejestrowy zastaw zboża (w tym 3 przeterminowane), na łączną kwotę 201 898,26 zł,
 - 2) na ogniotrwałe krycie dachów (162 pożyczki), na łączną kwotę 103 088,61 zł,
 - 3) na sekcje maszynowe (17 sekcji), na kwotę 54 791,05 zł,
 - 4) pożyczki rzemieślnicze, na kwotę 23 676,37 zł,
 - 5) na zakup zbóż selekcyjnych, na kwotę 76 785,70 zł,
 - 6) na nawozy sztuczne, na kwotę 54 360,08 zł,
 - 7) na zakup maszyn rolniczych, na kwotę 19 371,30 zł,
 - 8) na zakup prosiąt, na kwotę 2652,63 zł,
 - 9) pożyczki udzielone 3 gminnym kasom pożyczkowo – oszczędnościowym na kwotę 5737,81 zł,
 - 10) na cele ogólnie – gospodarcze, na kwotę 282 771,86 zł,
 - 11) wydane sejmikowi powiatowemu, na kwotę 53 671,20 zł¹⁴.
- Powyższe pożyczki zabezpieczane były w następujący sposób:
- 1) wekslem w portfelu w ilości 768 szt., na kwotę 138 275,31 zł,
 - 2) wekslami zaprotestowanymi w ilości 284 szt., na kwotę 55 400,40 zł,
 - 3) skryptami dłużnymi na kwotę 157 879,66 zł,
 - 4) wekslami w redyskoncie na kwotę 93 760 zł,
 - 5) wekslami skierowanymi do egzekucji na kwotę 81 783,47 zł,
 - 6) wekslami u rejenta na kwotę 1 200 zł,
 - 7) wekslami in blanco wydziału powiatowego i spółdzielni „Rolnik” na kwotę 59 100 zł,
 - 8) wekslami in blanco Gminnej Kasy P.O. w Turobinie na kwotę 15 000 zł,
 - 9) książeczkami wkładowymi Gminnej Kasy P.O. w Rybczewicach i Czajkach na kwotę 30 000 zł,
 - 10) wekslem in blanco Powiatowej Komisji Przystosowania Młodzieży Wiejskiej w Krasnymstawie na kwotę 9 000 zł,
 - 11) Zabezpieczone zarejestrowanym zastawem zbożowym na łączną kwotę 201 898, 26 zł¹⁵.

Należy zaznaczyć, że porównanie faktycznego stanu portfela ze stanem książkowym było utrudnione, z uwagi na znaczną ilość weksli (ok. 60%) bez dat płatności, względnie z datami wypełnionymi ołówkiem. Podobnie było z wekslami protestowanymi, przeterminowanymi i skryptami dłużnymi. Spłaty na poczet weksli i dokumentów nie zawierały na tych drukach żadnych adnotacji. Aby ustalić kwotę dokumentu należało go porównać z kontem dłużnika. Do rachunków dłużników dopisywano koszty protestów i egzekucji, a powinno się je zapisywać na rachunku „Różne”. Było to niezgodne z przepisami, gdyż obciążanie rachunków dłużników kosztami egzekucji i oprocentowaniem pożyczek niespłaconych zwiększało obligo dłużników, a kasie przynosiło zwiększenie zysków, co nie powinno mieć miejsca¹⁶.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

Najwięcej udzielano pożyczek w kwocie od 50 do 500 zł, na termin 9 miesięczny, w ratach spłacanych co 3 miesiące. Pożyczek powyżej 500 zł udzielonych w 1930 r. było 48, przy czym największa wynosiła 1550 zł. Oprócz udzielanych pożyczek, kasa udzielała kredytów w rachunku bieżącym. Z takich kredytów korzystały gminne kasy oszczędnościowo-pożyczkowe, wydział powiatowy i Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa „Rolnik” w Krasnymstawie. Spółdzielnia ta korzystała wyłącznie z kredytów towarowych, pochodzących z funduszy Państwowego Banku Rolnego. Towary były magazynowane w składach spółdzielni i przez nią rozprowadzane wśród rolników. Sumą należności za towary, kasa obciążała rachunek spółdzielni, który był następnie częściowo pokrywany weksłami rolników, częściowo zaś weksłami In blanco wystawianymi przez spółdzielnię i poręczany przez 5 członków spółdzielni. Kasa udzieliła gwarancji w formie żyra na weksłach złożonych przez spółdzielnię „Rolnik”, na uzyskanie kredytów z PBRol. na zakup zbóż selekcyjnych, nawozów sztucznych i maszyn rolniczych. Pomimo upływu terminu spłaty pożyczek spółdzielnia nie uregulowała należności przez co kasa wpadła w zadłużenie. Co prawda spółdzielnia wystąpiła do PBRol. o prolongatę w spłacie zadłużenia, ale swoich zobowiązań wobec kasy nie wypełniła. Weksle rolników złożone w kasie przez spółdzielnię „Rolnik”, jako częściowe zabezpieczenie rachunku, płatne w październiku i listopadzie 1930 r. (łącznie 20 937,85 zł) nie zostały przez wystawców wykupione i zostały by zaprotestowane. Rewident zwrócił uwagę przewodniczącemu rady kasy i naczelnikowi, aby podjąć natychmiastowe kroki w celu zabezpieczenia interesów kasy. Zwłaszcza, że w portfelu kasy było jeszcze 30 szt. przeterminowanych weksli z żyrem spółdzielni na kwotę 19 250 zł. Przewodniczący rady kasy zwołał w trybie nadzwyczajnym posiedzenie rady, na którym omówiono sytuację powstałego zadłużenia. Oceniono spółdzielnię jako bardzo poważnego dłużnika. Jednak sprawy udzielania przez kasę gwarancji dla spółdzielni wobec PBRol. nie rozpatrywano. Pomimo, że we władzach „Rolnika” piastowali mandaty dwaj członkowie rady kasy oraz członek komisji rewizyjnej, nie miało to wpływu na właściwe zabezpieczenie interesów kasy. Rewident zwrócił uwagę, że piastowanie przez członków rady kasy mandatów członków zarządu i rady spółdzielni – zwłaszcza przy tak dużym zadłużeniu - jest niewskazane. Tego rodzaju stanowiska w ręku jednej osoby nie mogą przynieść korzyści, żadnej ze stron. Trudno w takiej sytuacji rozgraniczyć interesy kasy od interesów spółdzielni¹⁷.

Z pożyczek skorzystało również 3 członków rady kasy, wobec których z powodu nie spłacania pożyczek w terminie, kasa zmuszona była wystąpić na drogę egzekucji. Podobnie było z członkiem komisji rewizyjnej, który także nie spłacał pożyczek (w sumie 2000 zł) i w tym przypadku kasa przekazała sprawę do egzekucji. Członkowie rady kasy i komisji rewizyjnej mogli korzystać z pożyczek w kasie, na podstawie uchwały sejmiku powiatowego¹⁸.

Bilans brutto kasy na dzień 30 XI 1930 r. zamykał się na sumę 924 362,65 zł, niezależnie od pozycji pozabilansowych stanowiących sumę 91 626,45 zł¹⁹.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Uchwałę taką Sejmik Powiatowy w Krasnymstawie podjął dnia 21.02.1930 r.

¹⁹ Ibidem.

Oprócz rachunków opisanych przy omawianiu operacji biernych i czynnych, w powyższym bilansie figurowały następujące pozycje:

- a) Bank Gospodarstwa Krajowego – występująca w bilansie kwota 3740, 22 zł powstała z tytułu należności za przesłane do redyskonta weksle,
- b) PKO – występowało saldo na korzyść kasy w kwocie 138,19 zł,
- c) Polski Bank Komunalny – na rachunku tym występowała należność na rzecz kasy w kwocie 60,90 zł,
- d) Własne papiery procentowe – wykazano w bilansie na kwotę 3 990 zł, stanowiły wartość 6 akcji Polskiego Banku Komunalnego na sumę nominalną 3 800 zł,
- e) Ruchomości – figurowała na rachunku kwota 3 668,70 zł, którą stanowiła wartość bilansowa urządzenia biurowego i kasy ogniotrwałej. Z zysków netto odpisywano co rocznie 10% na amortyzację ruchomości, z której tworzono kapitał amortyzacyjny. Takie działanie było nie właściwe, gdyż potrącane kwoty powinny być zapisywane bezpośrednio na rachunku ruchomości,
- f) Koszty handlowe – za okres od 1.01.1930 do 30.11.1930 r. wyniosły 26 809,78 zł. Lista wydatków przedstawiała się następująco: 1) diety rady kasy – 527,80 zł, 2) składki emerytalne i na kasę chorych – 1 319,23 zł, 3) pobory pracowników – 16 457,19 zł, 4) księgi, druki i inne drobne wydatki – 4 393,64 zł, 5) koszty podróży i diety – 677 zł, 6) czynsz za lokal – 1650 zł, 7) opał i światło – 730,33 zł, 8) usługi – 45 zł, 9) telefon – 181,56 zł, 10) porto – 848,60 zł.

Kasa zatrudniała 4 pracowników i woźnego, którym wypłacano pobory miesięczne w wysokości: dyrektor (naczelnik zarządu) - 593,01 zł, księgowy - 405,09 zł, pomocnik księgowego - 187,66 zł, kasjer - 160 zł, woźny - 78 zł²⁰.

Bilans kasy na dzień 31 XII 1928 r. zamknął się sumą 389 295,90 zł, niezależnie od pozycji pozabilansowych wynoszących 53 724,70 zł i przyniósł kasie zysk netto w kwocie 804,75 zł. Rok 1929 zamknął się sumą 652 943,65 zł, pozycje pozabilansowe wyniosły 57 731,41 zł, zaś zysk netto wyniósł 1 375,85 zł. Zysk w całości został przeniesiony na rachunek kapitału rezerwowego. Sprawozdania oraz bilans za 1928 i 1929 r. zostały zatwierdzone przez sejmik powiatowy krasnostawski²¹.

Przeprowadzona rewizja kasy ujawniła wiele nieprawidłowości w jej funkcjonowaniu. Po zbadaniu ksiąg i dokumentów kasy, rewident przedstawił uwagi i wnioski końcowe, w których między innymi stwierdził:

- 1) Brak ubezpieczenia zawartości kasy.
- 2) Weksle protestowane nie były wydzielone z rachunku pożyczek, nie wydzielono z tego rachunku również pożyczki skierowane na drogę sądową, co z uwagi na wysokie odsetki od tych weksli i pożyczek uniemożliwiało ocenę stanu interesów kasy.
- 3) Gwarancje w formie żyra na wekslach złożonych przez spółdzielnię „Rolnik” do Państwowego Banku Rolnego udzielono bez wiedzy i zgody rady.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

- 4) Zadłużenie spółdzielni „Rolnik” 6-krotnie przekraczało normy określone §24 rozp. Prezydenta RP z 13 IV 1927 r.²² oraz w statucie kasy.
- 5) Związek poręczający, tj. wydział powiatowy nie wpłacił do kasy kwoty 50 000 zł tytułem kapitału zakładowego.
- 6) Władze kasy nie podjęły praktycznie żadnych kroków w celu skutecznego egzekwowania przeterminowanych pożyczek, szczególnie trzech pożyczek spółdzielni „Rolnik” na łączną kwotę 100 610,31 zł.
- 7) Nie przejawiano żadnej inicjatywy na linii krzewienia idei oszczędności, zakładania rachunków oszczędnościowych
- 8) Suma pożyczek wydanych na skrypty dłużne była zbyt duża. Kapitał uwięziony w pożyczkach był martwy, przez co kasa pozbawiona była środków obrotowych. Rewidenta zalecał aby ten typ pożyczek całkowicie zlikwidować, zażądać spłaty pożyczek lub zamienić skrypty na weksle.
- 9) Wbrew regulaminowi uchwalonemu w dniu 5 IV 1929 r. przez radę kasy dla zarządu, nie były sporządzane protokoły dotyczące pożyczek udzielanych przez przewodniczącego rady kasy wspólnie z naczelnikiem zarządu kasy, na zasadzie specjalnego upoważnienia rady z dnia 31 VIII 1929 r.
- 10) Obciążano konta dłużników procentami od przeterminowanych pożyczek, zwiększając tym fikcyjne zyski kosztem powiększenia obliża dłużników.
- 11) Koszty protestów i egzekucji zapisywane były na rachunkach pożyczek, zamiast na rachunku „Różne”.
- 12) Wbrew przepisom statutu kasy oraz § 47 rozporządzenia ministra spraw wew. i ministra skarbu (wcześniej cytowane) nie był prowadzony imienny rejestr dłużników i poręczycieli.
- 13) Członkowie rady kasy i komisji rewizyjnej byli jednocześnie członkami rady i zarządu spółdzielni „Rolnik” a członkowie komisji rewizyjnej występowali w kasie w charakterze poręczycieli.
- 14) Zalecono usunięcie drobnych usterek w księgowaniu, dotyczące zbędnego utworzenia funduszu amortyzacyjnego.
- 15) Zalecono spowodować aby Bank Polski swoje polecenia inkasowe kierował do Komunalnej Kasy Oszczędności, a nie jak dotychczas do Banku Spółdzielczego w Krasnymstawie.

Pomimo wykazanych licznych nieprawidłowości w funkcjonowaniu kasy należy podkreślić, że była to bardzo cenna i bardzo potrzebna instytucja samorządowa, zwłaszcza dla rolników okolicznych gmin. Dość proste procedury udzielania pożyczek, niezbyt rygorystyczne wymagania przy zabezpieczaniu tych pożyczek sprawiły, że dynamika obrotów kasy miała tendencję wzrostową. Wyeliminowanie błędów w zarządzaniu kasą, spowodowałoby z pewnością znacznie lepszy wynik finansowy. Komunalne Kasy Oszczędności funkcjonowały przy wszystkich powiatowych związkach komunalnych. Były to instytucje samorządowe, z demokratycznie wybieranymi władzami, bardzo potrzebne dla lokalnej społeczności. Ale na pewno stanowiły alternatywne rozwiązanie dla ludności mniej zamożnej, wobec banków komercyjnych.

²² Dz.U.R.P. nr 38, poz. 339, rozporządzenie o komunalnych kasach oszczędności.